

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์เนื้อหาวารสารสาขาวัฒนธรรม ที่ตีพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2545-2549 ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการดำเนินการวิจัย โดยเสนอ เนื้อหาตามลำดับหัวข้อ ดังต่อไปนี้

1. การวิเคราะห์เนื้อหา
2. วารสาร
3. วัฒนธรรม
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์เนื้อหา

การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิควิธีการวิจัยเชิงปริมาณและคุณภาพประเภทหนึ่ง ที่พยายาม บรรยายเนื้อหาของเอกสาร สารหรือข้อความที่ปรากฏ โดยผู้วิจัยต้องไม่มีอคติ หรือไม่ใช้ความรู้สึก ของตัวเอง และวิธีวิจัยประเภทนี้ไม่เน้นการตีความหรือหาความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง (สุภาวศ์ จันทวานิช, 2531, หน้า 143)

ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2524, หน้า 133) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหาว่า เป็น การศึกษาโดยการเจียนับเนื้อหาตามกลุ่มหัวข้อที่ปรากฏ หรือตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้ หรือ ในวงที่กว้างขึ้นอาจเป็นการนับจำนวนบทความ ประโยค หรือคำที่ใช้ ตลอดจนการนับปริมาณ เนื้อหาที่ใช้ในการเสนอเนื้อหาแต่ละเรื่อง

ชลทิชา สุทธินิรันดร์กุล (2545, หน้า 341) ให้ความหมายของการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ว่าเป็นเทคนิคการวิจัยซึ่งสำรวจ วิเคราะห์คำ วลี หรือแนวคิด บรรยายสาระ จัดหมวดหมู่สื่อสัญลักษณ์ตามเกณฑ์ที่กำหนด และหาข้อสรุปจากเนื้อหาของทรัพยากรสารสนเทศ ที่ใช้บันทึกอย่างละเอียด เป็นระบบ และอย่างเที่ยงตรง โดยใช้การพิจารณาตัดสินของผู้วิเคราะห์ แต่เพียงอย่างเดียว

ประเสริฐ เรือนนระการ และแสน สมนึก (2546, หน้า 157-158) ให้ความหมายของ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ว่าเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงบรรยาย โดยพยายามทำให้ ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์เป็นจำนวนที่นับได้ การวิเคราะห์เนื้อหามีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ

มีความเป็นระบบ มีความเป็นสภาพวัตถุวิสัย และอิงกรอบแนวคิดทฤษฎี โดยปกติการวิเคราะห์เนื้อหา จะกระทำกับเนื้อหาที่ปรากฏ (Manifest Content) ในเอกสารมากกว่ากระทำกับเนื้อหาที่ซ่อนอยู่ การวัดความถี่ของคำหรือข้อความในเอกสารก็หมายถึงคำหรือข้อความที่มีอยู่ ไม่ใช่คำหรือข้อความที่ผู้วิจัยตีความ การตีความหมายข้อความจะกระทำอีกขั้นตอนหนึ่งภายหลัง เมื่อมีการสรุปผลข้อมูล

ปัจจุบันการวิเคราะห์เนื้อหาได้รับการพัฒนางานสามารถประมวลผลข้อมูลผ่านระบบคอมพิวเตอร์ และมีการใช้วิธีการทดสอบสมมุติฐานนอกเหนือจากการวิจัยเชิงพรรณนา เช่นในสมัยแรก ๆ รวมทั้งมีแนวโน้มในการใช้วิธีการทดสอบด้วย (เมตตา กฤตวิทย์, 2531, หน้า 12)

องค์ประกอบในการวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์เนื้อหามีก้องประกอบต่าง ๆ ดังนี้ (อรจริชัย ฒ ตะกั่วทุ่ง, 2543)

1. เนื้อหาที่จะนำมาวิเคราะห์ ได้แก่ ข้อความในตำรา หนังสือ เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ บทสนทนา รูปภาพ ภาพในสไลด์ เป็นต้น
2. วัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์ โดยทั่วไปในการวิเคราะห์เนื้อหาผู้วิเคราะห์มักตั้งวัตถุประสงค์เพื่อแบ่งเนื้อหา ทำให้ทราบโครงสร้าง และลำดับของเนื้อหา
3. หน่วยในการวิเคราะห์ เพื่อใช้แสดงปริมาณของการวิเคราะห์ นิยมวิเคราะห์เป็น หัวเรื่อง หัวเรื่องย่อย หัวข้อย่อย รวมทั้งปริมาณ เช่น จำนวนแนวคิด จำนวนหน้า เป็นต้น

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ประภาวดี สืบสนธิ์ (2524, หน้า 133) ได้เสนอขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา ดังนี้

1. ศึกษาเนื้อหาที่ต้องการวิเคราะห์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดหรือสร้างกลุ่มเพื่อการวิเคราะห์ และทำคodelist ที่เหมาะสมสำหรับแต่ละกลุ่มการวิเคราะห์และเหมาะสมกับเนื้อหา
2. กำหนดกลุ่มที่จะใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยจะสร้างกลุ่มที่เหมาะสมกับปัญหาที่ศึกษา
3. กำหนดคodelist สำหรับแต่ละกลุ่ม โดยผู้วิจัยต้องให้คำจำกัดความที่เหมาะสมสำหรับคodelist ที่กำหนดขึ้น สำหรับขั้นตอนการกำหนดกลุ่มและกำหนดคodelist อาจจะสลับกันได้
4. กำหนดหน่วยที่จะใช้ในการวิเคราะห์ การเลือกใช้หน่วยวิเคราะห์แต่ละประเภทขึ้นอยู่กับปัญหาและเนื้อหาที่ศึกษา ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้หน่วยวิเคราะห์หลาย ๆ ประเภทรวมกันได้ตามความเหมาะสม
5. วิเคราะห์เนื้อหาโดยการเปรียบเทียบหน่วยของการวิเคราะห์ให้ตรงกับคodelist และกลุ่มเนื้อหาที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยแจกแจงความถี่โดยการขีดรอยคะแนน และนำผลมาวิเคราะห์ในเชิงปริมาณ โดยการหาค่าร้อยละ

อรจริย์ณ ตะกั่วทุ่ง (2543) เสนอวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ตามลำดับดังนี้

1. ศึกษาเนื้อหาสาระจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อให้ได้เนื้อหาครบถ้วน และไม่ซ้ำซ้อน
2. ศึกษาวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์ เพื่อให้ทราบขอบเขตเนื้อหา และเรื่องที่ต้องการวิเคราะห์

3. กำหนดวัตถุประสงค์ในการวิเคราะห์ เช่น เพื่อแยกแยะรายละเอียดของเนื้อหา เพื่อจัดลำดับเนื้อหา และเพื่อให้ทราบความสัมพันธ์ของเนื้อหา

4. วิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมด

สรุปได้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นเทคนิควิธีการวิจัยสำหรับการบรรยายลักษณะเนื้อหาของเอกสาร สาร หรือข้อความ โดยศึกษาวิเคราะห์และบันทึกเอกสารอย่างเป็นระบบ มีสภาพความเป็นวัตถุวิสัย อิงกรอบแนวคิดทฤษฎี และหาข้อสรุปจากเนื้อหาที่นำมาวิเคราะห์ โดยผู้วิจัยต้องไม่มีอคติ หรือใช้ความรู้สึกของตัวเอง

วารสาร

ความหมายของวารสาร วารสารมีความหมายกว้างและใช้เรียกแทนสิ่งพิมพ์อีกหลายประเภท เช่น นิตยสาร (Magazine) วารสารวิชาการ (Journal) หนังสือประกาศ (Bulletin) ราชกิจจานุเบกษา (Gazette) วารสารวิจารณ์ (Review) หรือหนังสือชุด (Serial) (ไสลทิพย์ จารุภูมิ, 2547, หน้า 250)

จารุวรรณ สันธุโสภณ (2521, หน้า 90-91) ให้ความหมายคำว่า วารสาร (Periodical) คือ สิ่งพิมพ์ประเภทหนึ่ง มีกำหนดการพิมพ์ที่แน่นอนหรือค่อนข้างแน่นอน วารสารชื่อเรื่องหนึ่งจะมีลักษณะรูปแบบภายนอกเหมือนกันทุกฉบับ ช่วยให้ผู้อ่านสังเกตหรือจำวารสารชื่อนั้น ๆ ได้ มีการออกเลขกำกับฉบับ ระบุวันเดือนปีที่ออก และวารสารยังประกอบด้วยบทความหลายบทความในแต่ละฉบับ วารสารบางฉบับนำเสนอภาพมากกว่าเรื่อง วารสารบางชื่อเรื่องมีแนวการเสนอเนื้อหาบทความแต่ละฉบับให้เกี่ยวข้องกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น วารสารฉบับหนึ่งประจำเดือนตุลาคม มีบทความทั้งฉบับกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น

วณี ฐาปนวงศ์สานติ (2539, หน้า 13) ให้ความหมายของวารสารว่า คือ สิ่งพิมพ์ที่ตีพิมพ์ออกตามวาระภายใต้ชื่อเรื่องเดียวกัน ตีพิมพ์บทความหรือเรื่องของผู้เขียนหลายคน มีวาระการออก เช่น รายสัปดาห์ รายปักษ์ รายเดือน รายสองเดือน เป็นต้น ตามความเหมาะสม บทความที่เสนอเป็นเรื่องราวที่ทันสมัยอยู่ในเหตุการณ์ มีทั้งสารคดีและบันเทิงคดี ถ้าเป็นแนวสารคดีนิยมเรียก วารสาร (Journal) และถ้าเป็นแนวบันเทิงคดีเรียกนิตยสาร (Magazine)

นงนารถ ชัยรัตน์ (2542, หน้า 4) กล่าวว่า วารสารเป็นสิ่งพิมพ์ที่มีการกำหนดออกเป็นรายสัปดาห์ รายปักษ์ รายเดือน ราย 2 เดือน โดยเสนอเนื้อหาสาระในรูปของบทความ และเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทันสมัยไว้ในเล่มเดียวกัน บางเรื่องก็จบในฉบับ แต่บางเรื่องอาจจะลงต่อเนื่องกันไปหลายฉบับ ขอบเขตเนื้อเรื่องแต่ละฉบับภายในเล่มอาจแตกต่างกันไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดทำวารสารบางฉบับจะมีขอบเขตจำกัดเฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง เช่น การแพทย์ การศึกษา การกีฬา เป็นต้น บางฉบับจะรวมเรื่องทั่ว ๆ ไป วารสารส่วนใหญ่จะเสนอบทความเพื่อให้ความรู้และความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน ถ้าจะเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับข่าว ก็จะเป็นทำนองสรุปข่าว หรือวิเคราะห์ข่าว

ลดาวลีย์ ศรีธวัช ณ อยุธยา (2539, หน้า 1) กล่าวว่า วารสารเป็นสิ่งพิมพ์ต่อเนื่องที่ตีพิมพ์บทความ มีกำหนดออกเป็นระยะ ๆ เป็นประจำสม่ำเสมอโดยไม่มีกำหนดสิ้นสุด มีเอกลักษณ์เด่นประจำตัววารสาร คือ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอและไม่มีขอบเขตจำกัด เช่น เปลี่ยนสำนักพิมพ์ เปลี่ยนชื่อเรื่อง เปลี่ยนผู้รับผิดชอบ เปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมเนื้อหา

นอกจากนั้น วารสาร เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีเนื้อหาและลักษณะรวมกันระหว่างหนังสือเล่มกับหนังสือพิมพ์ กล่าวคือ วารสารมีเนื้อหาอย่างละเอียดทั้งสาระและบันเทิงที่ผ่านการเรียบเรียงกลั่นกรองมาจากความคิดของนักเขียน นักวิชาการ เป็นอย่างดีเหมือนหนังสือเล่ม และมีข่าวสารใหม่ ๆ พิมพ์ออกมาอย่างสม่ำเสมอเหมือนหนังสือพิมพ์ (วรารุช ผลานันต์, 2536, หน้า 20)

จากความหมายของวารสารข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า วารสารเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่นำเสนอสารสนเทศที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์ มีความต่อเนื่อง มีวาระการออกเป็นระยะ ๆ อย่างสม่ำเสมอ เช่น รายปักษ์ รายเดือน รายสองเดือน รายสามเดือน และรายหกเดือน การนำเสนอเนื้อหาภายในเล่มมีรูปแบบแตกต่างกันตามแนวคิดและวัตถุประสงค์ของผู้จัดทำวารสารแต่ละฉบับ ผู้เขียนส่วนใหญ่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชานั้น ๆ

ประวัติความเป็นมาของวารสารไทย วารสารไทยเริ่มขึ้นครั้งแรกโดยชาวต่างประเทศ วัตถุประสงค์ของการจัดทำในระยะแรกเพื่อรายงานข่าว และบันทึกเรื่องราวความเป็นไปของสังคม ตลอดจนให้สาระความรู้อื่น ๆ เช่น บางกอกเรคคอร์ดเดอร์ (The Bangkok Recorder) ของหมอบรัดเลย์ จดหมายเหตุสยามไสมย ของหมอสมิธ ในสมัยแรกนั้นการพิมพ์จำหน่ายมีจำนวนไม่มากนัก ยังไม่ถือว่าเป็นวารสารสำหรับมวลชน

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีวารสารที่จัดทำขึ้น โดยคนไทย คือ ดร.โณวาท ของพระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ออกจำหน่าย เหตุผลในการจัดทำเพื่อต้องการสื่อสารบอกข่าวความเป็นไปของราชสำนักสู่ประชาชน

วารสารในยุคแรกของไทย มีผู้จัดทำ 2 กลุ่ม คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ ราชสำนัก หน่วยงานราชการ และหน่วยงานเอกชน เช่น ราชกิจจานุเบกษา เป็นเอกสารของราชการที่จัดทำขึ้น เพื่อเผยแพร่ประกาศข้อบังคับต่าง ๆ ของราชการให้ราษฎรได้ทราบ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นวารสาร ที่จัดทำโดยเอกชน ซึ่งมีทั้งเจ้านายในราชวงศ์ และสามัญชนเป็นเจ้าของ วารสารกลุ่มนี้ทำขึ้นเพื่อให้ คนทั่วไปอ่านเพื่อเป็นเครื่องประดับสติปัญญา และประเทืองอารมณ์ให้แก่ผู้อ่าน เช่น ลัทธิวิทยา ถลลัทธิวิทยา เป็นต้น

เนื้อหาวารสารในช่วงรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 มุ่งกลุ่มผู้อ่านในวงกว้าง เป็นผู้อ่าน ทั่วไป ต่อมาปลายสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 เริ่มมีวารสารที่เจาะจงกลุ่มผู้อ่านเฉพาะ เช่น ประเภทบันเทิงด้านภาพยนตร์ และละครเรื่อง อาทิ ขาวละครปรางโมทย์นาคกร รายสัปดาห์ ขาวหนังสือ ไทย รายสัปดาห์ ภาพยนตร์บันเทิง รายปักษ์ เป็นต้น อีกทั้งมีวารสารที่จัดทำขึ้นเพื่อผู้อ่านที่เป็น ผู้หญิง เช่น สตรีไทย รายสัปดาห์ นารีเกษม รายทศ นารีนิเทศ รายปักษ์ สุภาพนารี รายปักษ์ เป็นต้น (ระวีวรรณ ประกอบผล, 2530, หน้า 166-167)

ปัจจุบันวารสารที่มีเนื้อหาเฉพาะด้านเกิดขึ้นมาก โดยจำแนกประเภทตามลักษณะเนื้อหา หรือจัดเป็นกลุ่มตามความสนใจของผู้อ่าน (ไสลทิพย์ จารุภูมิ, 2547, หน้า 251)

ความสำคัญและประโยชน์ของวารสาร วารสารเป็นทั้งแหล่งความรู้และสื่อมวลชนที่มี คุณประโยชน์ และมีความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าหลายประการ ซึ่งสรุปได้ดังนี้ (วราวุธ ผลนันทน์, 2536, หน้า 20)

1. ทำให้ผู้อ่านทราบความเคลื่อนไหว ความเปลี่ยนแปลงและความเป็นไปของสังคม ด้วยการเสนอข่าวต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง ทั้งข่าวเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา การเมือง บุคคล ศิลปวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ ฯลฯ
2. ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้ ด้วยการเสนอบทความทางวิชาการ ในสาขาวิชาต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน การค้นคว้าวิจัย ทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบ โรงเรียน บทความที่ดีพิมพ์มีความยากง่ายตั้งแต่ระดับพื้นฐานกว้าง ๆ ไปจนถึงระดับสูงและลึกซึ่ง ความรู้ที่ได้จากวารสารเป็นความรู้ใหม่ ทันสมัย และเป็นความรู้จากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Source) ซึ่งเป็นความรู้ที่น่าเชื่อถือดีกว่าเอกสารแหล่งรอง
3. ทำให้ผู้อ่านเกิดแนวความคิดและมีทัศนคติที่กว้างไกล ด้วยการเสนอบทวิเคราะห์ วิจารณ์ ความคิดเห็นต่อเรื่องราว สถานการณ์ และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นต่อสังคมในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อต้องการให้ประชาชนทั่วไปหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้อง ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา วิธีป้องกันและแก้ปัญหาต่าง ๆ

4. ทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันระหว่างหน่วยงาน สังคม ชาติ หรือระหว่างชาติ ด้วยการประชาสัมพันธ์ เพื่อชี้แจงรายงานของหน่วยงานต่าง ๆ ให้ทราบเรื่องที่ควรทราบทั่วกัน และเกิดความเข้าใจตรงกัน

5. ทำให้ผู้อ่านได้รับความบันเทิงเริงรมย์ ด้วยการเสนอเรื่องบันเทิง และหัตถ์ต่าง ๆ เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น บทกวี การ์ตูน ขำขัน รูปภาพ และเกมต่าง ๆ เป็นต้น

6. ส่งเสริมธุรกิจการค้าและบริการต่าง ๆ ให้เกิดการตื่นตัวเพื่อการแข่งขันกันพัฒนา คุณภาพสินค้าและบริการ ทำให้ประชาชนมีโอกาสได้เลือกบริโภคสินค้าและบริการที่ดีที่สุด ตามความต้องการ

สุริทอง ศรีสะอาด (2536, หน้า 17-18) สรุปคุณค่าและประโยชน์ของวารสาร ดังต่อไปนี้

1. เป็นสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ และความก้าวหน้าทางวิชาการในสาขาต่าง ๆ ทุกสาขา ให้ความรู้ความเข้าใจแก่บุคคลทั่วไป นิสิต นักศึกษา ที่แสวงหาความรู้เพื่อการอ้างอิง ในการเขียนรายงาน วิทยานิพนธ์
 2. เป็นสื่อกลางที่ดี ในการเผยแพร่ความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ทำให้ทราบถึงแนวโน้ม ความสนใจของคนในสังคม และสามารถติดตามได้ง่าย
 3. การเสนอผลการค้นคว้าวิจัย เป็นไปอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ เนื่องจากมีระยะ กำหนดออกที่แน่นอน สม่าเสมอ เช่น รายเดือน รายสองเดือน รายสามเดือน เป็นต้น
 4. ผู้อ่านได้รับข่าวสารทันสมัย ทราบความเคลื่อนไหว หรือการเปลี่ยนแปลงของโลก เพราะวารสารเป็นสื่อในการรายงานข่าวและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั่วทุกมุมโลก
 5. มีคุณค่าต่อการสอนและการค้นคว้าวิจัย ทำให้ทราบแนวคิด ทฤษฎี และผลการวิจัย ที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ
 6. วารสารแนวสารคดีและบันเทิงคดี ช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้และความเพลิดเพลิน
 7. เป็นเวทีสำหรับนักวิจัย นิสิต นักศึกษา ในการแสดงผลงานของตน
 8. วารสารมีส่วนดึงดูดความสนใจของผู้ใช้ห้องสมุด เพราะวารสารนำเสนอเรื่องราว ใหม่ ๆ และมีการเปลี่ยนแปลงชวนให้ติดตามอยู่เสมอ
 9. สำหรับบรรณารักษ์ วารสารเป็นแหล่งคำตอบที่ดีมากสำหรับงานบริการ
- ตอบคำถามช่วยการค้นคว้า

สรุปได้ว่า วารสารมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย ทำให้ผู้อ่าน ได้รับความรู้ ทราบข่าวความเคลื่อนไหว ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความก้าวหน้าทางวิชาการ ในสาขาต่าง ๆ เช่น การศึกษา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศิลปวัฒนธรรม และวิทยาศาสตร์ รวมทั้ง เป็นสื่อกลางที่ดีในการเผยแพร่ความคิดเห็นด้านต่าง ๆ

ลักษณะของวารสาร ลักษณะของสิ่งพิมพ์ประเภทวารสาร มีดังนี้ (สุริทอง ศรีสะอาด, 2536, หน้า 9)

1. เป็นสิ่งพิมพ์ที่เผยแพร่อย่างต่อเนื่องเป็นระยะ อย่างสม่ำเสมอ มีกำหนดเวลาออกเป็นรายสัปดาห์ รายเดือน รายสองเดือน เป็นต้น
2. เป็นสิ่งพิมพ์ที่มีชื่อเรียกแน่นอน และรูปเล่มภายนอกของแต่ละชื่อเหมือนกันทุกฉบับ แม้จะไม่ตลอดไปแต่ก็ช่วยให้ผู้อ่านสังเกตและจำวารสารนั้นได้
3. มีเลขกำกับฉบับ ระบุให้ทราบวัน เดือน ปี ที่ออก และทราบลำดับของแต่ละฉบับ นอกจากนั้นยังมีเลขมาตรฐานสากลประจำวารสาร (ISSN) เพื่อสะดวกในการสั่งซื้อและค้นหาวารสารที่ต้องการ
4. เนื้อหาประกอบด้วย บทความหลายบทความในแต่ละฉบับ โดยผู้แต่งหลายคนรวมอยู่ในฉบับเดียว
5. เป็นสิ่งพิมพ์ที่ให้ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ที่ใหม่และทันสมัยสำหรับผู้อ่านมากกว่าหนังสือ ทำให้นักวิชาการและผู้ใช้ทั่วไปสามารถติดตามความเคลื่อนไหวทางวิชาการและสังคมได้อย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง
6. วารสารมีชื่อเรียกอย่างหนึ่งว่า นิตยสาร ส่วนใหญ่จะใช้คำว่า วารสาร กับสิ่งพิมพ์ประเภทวิชาการ ส่วนนิตยสารใช้เรียกสิ่งพิมพ์ประเภทบันเทิง

โดยสรุป ลักษณะของสิ่งพิมพ์ประเภทวารสาร ประกอบด้วยบทความหลายบทความ และมีผู้แต่งหลายคนรวมอยู่ในฉบับเดียวกัน มีเลขกำกับฉบับ ระบุให้ทราบวัน เดือน ปี ที่ออก มีชื่อเรียกแน่นอน และรูปเล่มภายนอกของแต่ละชื่อเหมือนกันทุกฉบับ แม้จะไม่ตลอดไปแต่ก็ช่วยให้ผู้อ่านสังเกตและจำวารสารชื่อ นั้นได้

ประเภทของวารสาร การแบ่งประเภทวารสารของไทย มีการจัดแบ่งไว้หลายลักษณะ ดังนี้

คุณรัญจวน อินทรกำแหง (2515, หน้า 85) แบ่งประเภทของวารสารออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ประเภททั่วไป หมายถึง วารสารที่ให้ความรู้เบา ๆ ความบันเทิง และสรุปข่าว ความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ เช่น สตรีสาร สกุลไทย เป็นต้น
2. ประเภทเสนอข่าวเชิงวิจารณ์ ไม่ว่าจะเป็นข่าว บทความ เรื่องราวทั้งสารคดีและบันเทิงคดีที่ลงพิมพ์ ผู้จัดทำจะสอดแทรกทัศนคติ ความคิดเห็นในแง่ของการวิจารณ์ ซึ่งผู้อ่านจะได้รับทั้งความรู้ ความบันเทิงและปัญญาผสมไปด้วย เช่น สยามสัปดาห์วิจารณ์ มติชนสุดสัปดาห์ เป็นต้น

3. ประเภทวิชาการ เนื่องจากความต้องการศึกษาค้นคว้าในสาขาวิชาต่าง ๆ มีมากขึ้น และวิทยาการใหม่ ๆ มีความก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว จึงมีการจัดทำวารสารวิชาการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เพื่อสนองความต้องการของผู้อ่านในด้านนั้น วารสารวิชาการมีประโยชน์มากในการส่งเสริมให้ผู้อ่านมีความรู้ทันต่อความก้าวหน้าของวิชานั้น ๆ เนื่องจากวารสารประเภทนี้จัดทำโดยนักวิชาการเฉพาะสาขาวิชานั้น ๆ เช่น วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ วารสารเศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์สาร เป็นต้น

ศาสตราจารย์ วชิรปรีชาพงษ์ (2540, หน้า 2) แบ่งประเภทวารสารออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทวิชาการ ได้แก่ วารสารที่ตีพิมพ์บทความทางวิชาการสาขาต่าง ๆ อาจรวบรวมบทความสาขาใดสาขาหนึ่งโดยเฉพาะ
2. ประเภทเสนอข่าวเชิงวิจารณ์ ได้แก่ วารสารที่มีบทความเกี่ยวกับข่าว วิเคราะห์ข่าว และบทความเชิงวิจารณ์ ซึ่งผู้เขียนมักจะแทรกความคิดเห็น หรือข้อวิจารณ์ลงไปด้วย
3. ประเภททั่วไป ได้แก่ นิตยสารที่มุ่งให้ความบันเทิงเป็นหลัก อาจมีเกร็ดความรู้ เล็ก ๆ น้อย ๆ แทรกอยู่ด้วย

วัลลภ สวัสดิวัตน์ (2527, หน้า 176-177) ได้แบ่งประเภทของวารสารตามลักษณะของเนื้อหาดังต่อไปนี้

1. ประเภททั่วไป ได้แก่ วารสารที่มุ่งเสนอความบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ และความรู้ เล็ก ๆ น้อย ๆ ทั่วไปเป็นส่วนประกอบ
2. ประเภทข่าวเชิงวิจารณ์ วารสารประเภทนี้มุ่งเสนอข่าว บทความสารคดี หรือบันเทิงคดี โดยสอดแทรกความคิดเห็นเชิงวิจารณ์ประกอบด้วย ผู้อ่านจะได้รับทั้งความรู้ และความบันเทิงไปพร้อมกัน เช่น สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ มติชนสุดสัปดาห์ เป็นต้น
3. ประเภทวิชาการ มุ่งเสนอวิทยาการที่ค้นพบใหม่ ๆ การวิจัย ความก้าวหน้าและความเคลื่อนไหวในสาขาวิชานั้น ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และสนองความต้องการของผู้อ่าน จัดทำโดยนักวิชาการในสาขาวิชานั้น ๆ เช่น คอมพิวเตอร์วิวิ วารสารธรรมศาสตร์ เป็นต้น
4. ประเภทวารสารเฉพาะกลุ่ม คือ วารสารที่จัดทำขึ้นเพื่อสนองผู้อ่านกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งตามเพศ วัย หรืออาชีพ เช่น นิตยสารแม่บ้านสำหรับสตรี ชัยพฤกษ์วิทยาศาสตร์สำหรับเยาวชน เป็นต้น

5. ประเภทบันเทิงคดี ได้แก่ วารสารจำพวกการ์ตูนต่าง ๆ

โดยสรุป วารสารสามารถแบ่งประเภทได้ตามลักษณะเนื้อหา เช่น วารสารทั่วไปมุ่งเสนอเนื้อหาความบันเทิงเป็นหลัก วารสารวิชาการนำเสนอเนื้อหาบทความทางวิชาการสาขาต่าง ๆ และวารสารข่าวเชิงวิจารณ์ จะนำเสนอบทความโดยแทรกความคิดเห็นเชิงวิจารณ์ประกอบ

วัฒนธรรม

ความหมายของวัฒนธรรม วัฒนธรรมเป็นเรื่องของสหสาขา (Multidisciplines) ที่ไม่สามารถใช้ทฤษฎีหรือวิทยาการในเชิงเดียว คำนิยามของวัฒนธรรมจึงไม่สามารถผูกขาดโดยผู้หนึ่งผู้ใด หรือหน่วยงานหนึ่งหน่วยงานใดได้ วัฒนธรรมเป็นเรื่องของหลายสาขาความรู้ การจะศึกษาวัฒนธรรมจึงไม่อาจปฏิเสธความซับซ้อนของเรื่องราวต่าง ๆ ที่มีการเกี่ยวโยงกัน ทั้งเรื่องของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ประวัติศาสตร์ ฯลฯ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2524, หน้า 101)

นอกจากนิยามคำว่าวัฒนธรรม ตามพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านที่ได้อธิบายความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ดังนี้

พระยาอนุมานราชธน ให้ความหมายวัฒนธรรมว่า คือ สิ่งที่มีมนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุง หรือผลิตขึ้น สร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม ถ้ายทอดกันไว้ เอาอย่างกันไว้ รวมทั้งผลิตผลของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบทอดเป็นประเพณีกันมา ตลอดจนความรู้สึก ความคิดเห็น กิริยาอาการ หรือการกระทำใด ๆ ของมนุษย์ในส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และสำแดงออกมาได้ ปรากฏเป็นภาษา ศิลปะ ความเชื่อ ระเบียบ ประเพณี เป็นต้น (พระยาอนุมานราชธน, 2501 อ้างถึงใน อารักษ์ สังหิตกุล, 2545, หน้า 88)

พระเทพเวที ประยุทธ์ ปยุตโต (2532, หน้า 18) อธิบายความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมเป็นผลรวมของการสั่งสมสิ่งสร้างสรรค์ และภูมิธรรม ภูมิปัญญา ที่ถ่ายทอดสืบทอดกันมาของสังคมนั้น ๆ หรือวัฒนธรรมเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ ภูมิธรรม ภูมิปัญญาทั้งหมด ที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้น ๆ อยู่รอดและเจริญสืบต่อมาได้ และเป็นอยู่อย่างที่เป็นในบัดนี้

เอกวิทย์ ณ ถลาง กล่าวถึงวัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์สั่งสมขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม มนุษย์กับมนุษย์ และมนุษย์กับสังคม ผลแห่งความสัมพันธ์ที่มีมานี้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติ และกฎอนิจจังของสังคม คือ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ปรวนแปร ดับไป และเกิดใหม่ วงจรนี้จะหมุนเวียนเป็นพลวัตรไม่สิ้นสุด ที่เป็นเช่นนี้เพราะมนุษย์มีสติปัญญา มีความคิดในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั่วไปที่มีวิวัฒนาการมาอย่างไร ก็สืบทอดกันไปอย่างนั้นโดยไม่มีความเปลี่ยนแปลง (เอกวิทย์ ณ ถลาง, ม.ป.ป. อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2546, หน้า 4)

สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ ให้ความหมายคำว่าวัฒนธรรม คือ แนวทางแห่งการแสดงออก วิถีชีวิตทั้งปวง ซึ่งอาจเริ่มจากเอกชนหรือคณะบุคคลคิดขึ้น หรือกระทำขึ้นเป็นแบบ แล้วต่อมากลุ่มส่วนใหญ่ของกลุ่มชนยอมรับและมีการสืบทอดมาจนกระทั่งสิ่งนั้นส่งผลให้เกิดเป็นนิสัย

ในการคิด การเชื่อถือ และการกระทำของคนส่วนใหญ่แห่งกลุ่มชนนั้น ๆ (สุริวงค์ พงศ์ไพมูลย์, 2525, หน้า 15 อ้างถึงใน อารักษ์ สังหิตกุล, 2545, หน้า 89)

ศรีศักร วัลลิโภคม (2536, หน้า 15-26) ให้ความหมายของวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภท คือ ศิลปวัฒนธรรม และชีวิตวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรมเป็นวัฒนธรรมในรูปแบบของศิลปะและประเพณี ทำให้มองเห็นวัฒนธรรมในลักษณะหยุดนิ่ง ล่องลอยและไร้ชีวิตชีวา ส่วนวัฒนธรรมในเชิงชีวิตวัฒนธรรม หมายถึง องค์รวมของวิถีคิด คุณค่า และอุดมการณ์ของสังคมที่มนุษย์สร้างสรรค์และสะสมขึ้นมาในความหมายที่จะแสดงออกถึงจิตวิญญาณความเป็นมนุษย์ และการปรับตัวเข้ากับสังคมและธรรมชาติ วัฒนธรรมเปรียบเสมือนพลังที่อยู่เบื้องหลังศิลปะ และวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์ มีความหลากหลายและซับซ้อน แตกต่างกันไปแต่ละท้องถิ่น และมีพลังเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงได้ด้วยการผลิตใหม่ของวัฒนธรรม

สุพัตรา สุภาพ (2534, หน้า 107) กล่าวถึงวัฒนธรรม ว่ามีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างอันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่งที่มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบ ตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ

วีระ บำรุงรักษ์ (2539, หน้า 232) ให้ความหมายของวัฒนธรรมไทยไว้ว่า เป็นสิ่งต่าง ๆ ที่คนไทยกำหนด หรือสร้าง หรือยอมรับเข้ามา เพื่อช่วยแก้ปัญหาหรือตอบสนองความต้องการของสมาชิกในสังคม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้มีการสืบทอดแพร่หลาย และมีการปรับปรุงพัฒนาต่อ ๆ กันมา เพื่อให้มีความเหมาะสมกับกาลสมัย อย่างไรก็ตามสิ่งใดไม่เหมาะสมกับกาลสมัย ก็จะเสื่อมความนิยมไปจนกลายสภาพเป็นวัฒนธรรมในอดีต สำหรับสิ่งที่กำหนดหรือสร้างขึ้นมานานแล้ว และคลี่คลายไปในรูปแบบต่าง ๆ ถือว่าเป็นวัฒนธรรมที่คนไทยยังใช้ในการแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการอยู่นั้น นับเป็นเอกลักษณ์ของชาติ

นอกจากนั้น วัฒนธรรมยังเป็นสื่อที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญทางจิตใจ และยกระดับความเป็นมนุษย์ ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออก ให้ปรากฏทางศิลปะ ไม่ว่าจะเป็นทางจิตรกรรม วรรณคดี สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ คีตศิลป์ รวมทั้งศิลปวัฒนธรรมแขนงอื่น ๆ อีกหลายสาขา ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงให้เห็นวิวัฒนาการในการดำรงชีวิตของมนุษย์ (สำเนียง ผดุงศิลป์, 2548, หน้า 7)

เทเลอร์ (Tylor, 1987) ศาสตราจารย์ทางมานุษยวิทยาคนแรกของโลกชาวอังกฤษ นิยามคำว่าวัฒนธรรมอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกว่า “วัฒนธรรม” คือ สิ่งทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี และความสามารถ

อื่น ๆ รวมถึงอุปนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกของสังคม (Tylor, 1871, p. 1 อ้างถึงใน งามพิศ สัตย์สงวน, 2531, หน้า 3)

โดยสรุป วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของคนที่ได้จากการสั่งสม เลือกรับ ปรับปรุงแก้ไข จนเป็นสิ่งที่ดำรง และเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของสังคมนั้น ๆ หรืออาจมีการรับเอาสิ่งที่เผยแพร่มาจากสังคมอื่น โดยสมาชิกในสังคมสืบทอดเป็นมรดกต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และยึดถือเป็นแบบแผนเพื่อปฏิบัติร่วมกัน

ความสำคัญของวัฒนธรรม วัฒนธรรมถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ดังคำกล่าวของ เสฐียร โกเศศ (2524, หน้า 3-4) ที่ว่าถ้ามนุษย์ไม่มีวัฒนธรรมอันทำให้วิถีชีวิตพ้นจากสภาพเป็นอย่างสัตว์ มนุษย์ก็จะเอาตัวรอดและสืบพันธุ์เหลือมาถึงทุกวันนี้ไม่ได้ เพราะโดยทางธรรมชาติมนุษย์เสียเปรียบสัตว์อื่นบางชนิด ไม่ว่าในทางร่างกายและแรงกำลัง สัตว์บางชนิดมีร่างกายใหญ่โต กำยำ และมีเรี่ยวแรงเหนือกว่ามนุษย์มากจนนัก ความว่องไว ตาไว หูไว จมูกไว มนุษย์สู้สัตว์บางชนิดไม่ได้ นอกจากนี้มนุษย์ยังไม่มีเขี้ยว งา เล็บ และเขา สำหรับใช้เป็นอาวุธต่อสู้ศัตรู ไม่มีหนังหนา ไม่มีเกล็ด และไม่มีกระดองไว้ป้องกันตัวเหมือนสัตว์บางชนิด เหตุนี้วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญและจำเป็นแก่วิถีของมนุษย์อย่างยิ่ง

อารักษ์ สังหิตกุล (2545, หน้า 99) สรุปความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ 4 ข้อดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติของเผ่าพันธุ์ แสดงถึงชนชาติหนึ่งแตกต่างกับอีกชนชาติหนึ่ง ในด้านประวัติศาสตร์ ภาษา ศิลปะ และศาสนา ตลอดจนการมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่แสดงถึงเกียรติ ศักดิ์ศรี และความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นนั้น และของคนในชาติ ทำให้เกิดความรัก ห่วงเห่น และเห็นคุณค่า เป็นการสร้างความสามัคคี ความกลมเกลียว เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ
3. วัฒนธรรมเป็นหลักฐานที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อการเผยแพร่ การสืบทอด และการนำมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต อันนำไปสู่การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ ที่ยั่งยืนบนพื้นฐานของสังคมและชาติ
4. วัฒนธรรมมีส่วนเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชาติทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง การป้องกันประเทศ และช่วยในการพัฒนาประเทศ

นอกจากนั้น ฌองส์ เกล็สประชา (2531, หน้า 16-17) ได้สรุปความสำคัญของวัฒนธรรมไว้ 4 ข้อดังนี้

1. วัฒนธรรมช่วยเหนี่ยวรั้งสมาชิกในสังคมให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน
2. เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ ชาติที่มีวัฒนธรรมสูงย่อมได้รับการยกย่องและ

เป็นหลักประกันความมั่นคงของชาติ

3. เป็นเครื่องกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาติ หรือสังคมที่มีเอกภาพทางวัฒนธรรม

4. ช่วยให้ประเทศชาติมีความเจริญรุ่งเรืองถาวร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าชาตินั้นมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ดี มีทัศนคติในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสม ยึดมั่นในหลัก ขยัน ประหยัด อดทน ความมีระเบียบวินัย ฯลฯ สังคมนั้นก็จะเจริญรุ่งเรือง

ดังนั้น วัฒนธรรมของแต่ละสังคมย่อมจะมีลักษณะแตกต่างกันตามพื้นฐานหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ซึ่งลักษณะของวัฒนธรรมแต่ละสังคมจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพของสังคมนั้น ๆ อย่างเด่นชัด

วัฒนธรรมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ต่อบุคคล ต่อการดำเนินชีวิตของคนในสังคม วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ หากสังคมใดมีวัฒนธรรมที่ดีงามที่เหมาะสมแล้ว สังคมนั้นย่อมจะเจริญก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ตรงกันข้ามหากสังคมมีวัฒนธรรมแบบของพฤติกรรมที่ไม่ดี มีค่านิยมที่ไม่เหมาะสม สังคมนั้นก็ยากที่จะเจริญก้าวหน้า และในที่สุดก็อาจสูญเสียความเป็นชาติได้ เพราะการถูกรุกรานทางวัฒนธรรม

ลักษณะของวัฒนธรรม จากการศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั่วโลก นักมานุษยวิทยาได้สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการด้วยกัน ดังนี้ (ยศ สันตสมบัติ, 2544, หน้า 12-13)

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (Shared Ideas) และค่านิยมทางสังคมเป็นตัวกำหนดมาตรฐานของพฤติกรรม คนในวัฒนธรรมเดียวกันจะสามารถคาดคะเนพฤติกรรมของผู้อื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งทำให้พฤติกรรมของเขามีความสอดคล้องต้องกันกับผู้อื่น

2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is Learned) ที่ละเล็กละน้อย จากการเกิดและการเติบโตในสังคมแห่งหนึ่ง วัฒนธรรมเปรียบเสมือน “มรดกทางสังคม” ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม หรือกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมทั้งการอบรมสั่งสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้รับสั่งสมมาจากการเป็นสมาชิกสังคม

3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) พฤติกรรมของมนุษย์มีต้นกำเนิดมาจากการใช้สัญลักษณ์ ชีวิตประจำวันของเราเกี่ยวข้องกับสัญลักษณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเงินตรา สัญลักษณ์ไฟจราจร หรือสัญลักษณ์ทางศาสนา เช่น พระพุทธรูป เป็นต้น สัญลักษณ์สำคัญที่มนุษย์ใช้ก็คือ ภาษาซึ่งเป็นเครื่องมือสื่อความหมายระหว่างกันและกัน นอกจากนั้น ภาษาและ

ระบบสัญลักษณ์ ยังช่วยให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติอย่างเป็นระบบและสามารถถ่ายทอดความรู้นั้นไปยังคนรุ่นหลังต่อไป

4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา ในลักษณะนี้วัฒนธรรมมีหน้าที่สนองตอบความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น สอนให้มนุษย์รู้จักหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ วางกฎเกณฑ์ ให้มนุษย์ดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบแบบแผน นอกจากนั้น วัฒนธรรมยังช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม เพื่อความอยู่รอดของมนุษย์

5. วัฒนธรรม คือ กระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิต และสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวเรา ซึ่งอาจจะออกมาในรูปของความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม เทพปกรณัม จักรวาลวิทยา ฯลฯ เมื่อมนุษย์ในสังคมแห่งหนึ่งพยายามกำหนดนิยามความหมายของอำนาจ กระบวนการกำหนดความหมายดังกล่าวเป็นการสร้าง “แนวความคิด” พื้นฐานของระบบการเมืองการปกครองของสังคมนั้น

ในกระบวนการกำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิตและสิ่งต่าง ๆ นี้เองมนุษย์ได้สร้าง “สถาบัน” หรือ “องค์กร” ขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่รองรับการตีความดังกล่าวข้างต้น และส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบและเนื้อหาของสถาบันสังคมตามไปด้วย

6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง แต่มีการเปลี่ยนแปลงปรับตัวอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เช่น ความคิดและค่านิยมที่มาจากวัฒนธรรมอื่นและมีอิทธิพลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับในวัฒนธรรมของเรา

สุพิศรา สุภาพ (2534, หน้า 108-110) ได้อธิบายลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมไว้

4 ประการ ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้มาโดยการเรียนรู้จากมนุษย์ด้วยกัน โดยเฉพาะจากกลุ่มที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก เช่น การดำรงชีวิต การกินอยู่ การแต่งกาย เป็นต้น
2. วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคม เป็นสิ่งที่สามารถสอนหรือถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนให้แก่คนในรุ่นต่อมา จากบุคคลหนึ่ง หรือจากกลุ่มชนหนึ่งไปยังอีกกลุ่มชนหนึ่ง
3. วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิต หรือแบบของการดำรงชีวิต เป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคม เช่น วัฒนธรรมชาวเขาต่างกับวัฒนธรรมของคนในเมือง วัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมต่างกับวัฒนธรรมของชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ
4. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่คงที่ เพราะมนุษย์สามารถคิดค้น ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง และพัฒนาให้เหมาะสมกับสถานการณ์อยู่ตลอดเวลา

ประเภทของวัฒนธรรม

พระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2485 แบ่งวัฒนธรรมออกเป็น 4 ประเภท คือ (อุทัย สินธุสาร, 2516, หน้า 4022)

1. คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักการดำเนินชีวิต ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และหลักธรรมทางศาสนา
2. เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางกฎหมาย รวมทั้งระเบียบประเพณีที่ยอมรับนับถือว่ามีความสำคัญพอ ๆ กับกฎหมาย
3. วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เรื่องการกิน เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ
4. สหธรรม คือ วัฒนธรรมทางสังคม นอกจากหมายถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่ทำให้คนอยู่รวมกันมีความสุข ถ้อยทีถ้อยอาศัยกันแล้ว ยังรวมทั้งระเบียบมารยาทที่จะติดต่อเกี่ยวข้องกับสังคมทุกชนิดด้วย

พระยาอนุมานราชชนน จําแนกวัฒนธรรมออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. วัฒนธรรมการดำรงชีวิต ไม่จำกัดเฉพาะเรื่องรูปร่าง หน้าตา ผิวพรรณ และขนาดเท่านั้น การดำรงชีวิตยังโยงไปถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเผ่าพันธุ์ สังคมและเครือญาติ อาคารบ้านเรือนที่อยู่อาศัยตลอดจนการทำมาหากิน สถานภาพของครอบครัว เครื่องใช้ที่จำเป็น การแต่งกาย ศาสนาและความเชื่อ รวมทั้งพิธีกรรม เช่น บุญบารมีบุญ ไสยศาสตร์ ตลอดจนหลักธรรมคำสอน ศิลปะการตกแต่งร่างกาย สัตว์เลี้ยง ตลอดจนมรดกทางสังคม เป็นต้น
2. สังคมและสถาบันทางสังคม เป็นสิ่งที่คนจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องก็คือชุมชน เพื่อนบ้าน เครือญาติ ศาสนา ระบบเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และสถาบันทางสังคม เช่น วัด โบสถ์ มัสยิด และสถาบันทางการศึกษา เราได้ทราบข้อเท็จจริงว่าในสังคมทุกแห่ง ถ้าคนหรือสมาชิกในสังคมร่วมกันรับผิดชอบเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เช่น ครอบครัวญาติพี่น้อง ศาสนาและสถาบันทางการศึกษาร่วมกันรับผิดชอบสังคมหรือชุมชนอย่างมีจิตใจที่เอื้ออาทรต่อกันแล้ว สังคมแห่งนั้นจะมั่นคงอบอุ่นและแข็งแกร่งเป็นรากฐานสำคัญต่อความมั่นคงของชาติ
3. ศาสนา เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงอยู่ของคนและชุมชน ศาสนาเป็นสายใยที่บังคับจริยธรรม ศิลปกรรมให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติ เรื่องศาสนานั้นเป็นเรื่องใหญ่ของชุมชน เป็นอำนาจพิเศษที่เหนือกว่าอำนาจใด ๆ ในสังคม มีความสำคัญเหนือกว่ากฎหมาย ศาสนาเป็นจิตวิญญาณของสังคม ถ้าสถาบันศาสนาได้สอนให้คนประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระศาสนา สังคมนั้นจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

4. ศิลปะและสุนทรียศาสตร์ ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์รอบ ๆ หมู่บ้านเป็นเรื่องสำคัญประการที่ 4 ที่มนุษย์เราจำเป็นต้องรักษา ยกระดับให้ดีขึ้น คนกับสัตว์จึงแตกต่างกันชัดเจนระดับจิตใจนี้เอง

การศึกษาเรื่องสุนทรียศาสตร์ เป็นปัจจัยในการยกระดับสนิม สร้างเกียรติภูมิของคนให้แตกต่างกันการยกระดับทางสุนทรียศาสตร์เป็นหัวใจสำคัญของคนและสังคม เป็นเครื่องแบ่งแยกระหว่างสังคมคินรนเพื่อมีชีวิตรอดมาเป็นสังคมอนารยชน (Barbarian) พัฒนาเป็นสังคมอารยธรรม (Civilization)

5. ประการสุดท้ายเรื่องของภาษา เป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์ใช้ในการติดต่อสื่อสาร และสืบทอดประเพณี ศิลธรรม จริยธรรม เป็นการสืบทอดมรดกที่สร้างสมกันมาในอดีตให้สืบทอดต่อไป ภาษาจึงเป็นหัวใจสำคัญชนิดหนึ่งของวัฒนธรรม (พระยาอนุมานราชธน, 2501 อ้างถึงในกระทรวงศึกษาธิการ, 2538, หน้า 92-92)

ณรงค์ เสงี่ยมประชา (2537, หน้า 32-33) แบ่งประเภทของวัฒนธรรมตามแนวของนักสังคมวิทยา เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. วัฒนธรรมทางแนวความคิด หมายถึง วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับความคิดเห็น ความเชื่อ หรือ ความรู้สึกนึกคิด ซึ่งอาจถูกหรือผิดก็ได้ เช่น เรื่องบุญบาป โชคลาภ
2. วัฒนธรรมทางบรรทัดฐาน ได้แก่ ระเบียบแบบแผนหรือประเพณีที่บุคคลในสังคมยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งประกอบด้วย วิถีชาวบ้าน จารีต กฎหมาย
3. วัฒนธรรมทางวัตถุ ได้แก่ วัตถุ สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อนำมาใช้ในสังคม เช่น เสื้อผ้า อาหาร ยา ที่อยู่อาศัย

นิคม มุสิกคามะ (2545, หน้า 221-224) แบ่งประเภทของวัฒนธรรมเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. วัฒนธรรมปัจจุบันหรือทั่วไป ได้แก่ วัฒนธรรมการค้าเชิงชีพ ภาษา การศึกษา ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี กิริยามารยาท สุนทรียศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง
2. มรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ อนุสรณ์สถาน เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีพ จารีกตำนานเอกสาร

3. ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย ได้แก่ โหราศาสตร์ ภาษาศาสตร์ อาชีวศาสตร์ ยุทธศาสตร์ ศิลปะศาสตร์ ธรรมศาสตร์ (ศาสนา การปกครอง) การแพทย์และการพยาบาล

นอกจากนี้ “ภูมิปัญญา” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” หมายถึง เป็นความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้อง หรือผู้มีความรู้ในท้องถิ่นต่าง ๆ ความรู้เหล่านี้สอนให้เด็กเคารพผู้ใหญ่ มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ และผู้มีพระคุณ มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือแบ่งปันกัน ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเป็นคนดี เป็นความรู้เรื่อง

การทำมาหากิน เช่น การจับสัตว์ การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า ทอเสื่อ การสานตะกร้าและ
เครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่ ด้วยหวาย การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องมือทางการเกษตร การรักษาโรค
ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การใช้ยาสมุนไพร การนวด เป็นต้น (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่ม 19,
2538, หน้า 245-247)

สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยแบ่งประเภทเนื้อหาวัฒนธรรม โดยยึดแนวคิดของพระยา
อนุมานราชชน (พระยาอนุมานราชชน, 2501 อ้างถึงใน กระทรวงศึกษาธิการ, 2538, หน้า 92-92)
นิคม มุสิกคามะ (2545, หน้า 221-224) และประมวลจากแนวคิดของผู้วิจัยที่ได้ศึกษามาข้างต้น
จึงแบ่งประเภทเนื้อหาวัฒนธรรมไทยได้ 6 ประเภท ดังนี้

1. วัฒนธรรมการดำรงชีพ ได้แก่ อาหารและโภชนาการ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย วิถีชีวิต
ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ภาษาและการศึกษา
2. สังคม เศรษฐกิจ การเมือง ได้แก่ สถาบันทางสังคม โครงสร้างพื้นฐานทางสังคม
ธรรมศาสตร์ (กฎหมาย) และการเมืองการปกครอง
3. ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ได้แก่ ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม
ขนบธรรมเนียมประเพณี และเอกลักษณ์
4. ศิลปกรรมและนันทนาการ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม
วรรณกรรม ดนตรีและนาฏศิลป์ และนันทนาการ
5. มรดกทางวัฒนธรรม ได้แก่ อนุสรณ์สถาน สถาปัตยกรรม อุทยานประวัติศาสตร์
แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน เครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีพ และจารึก ตำนาน เอกสารโบราณ
6. ภูมิปัญญาชาวบ้าน ภูมิปัญญาไทย ได้แก่ โหราศาสตร์ แพทย์แผนไทย การเกษตรยุท
ศาสตร์ และศิลปหัตถกรรม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ มีผู้ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เนื้อหาที่อยู่ในขอบเขตของ
การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

วิชชุดา วัตรนันท์ (2532) วิเคราะห์เนื้อหาด้านวัฒนธรรมไทยในหนังสือเรียนภาษาไทย
ชุดทักษะสัมพันธ์ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ เนื้อหาด้านวัฒนธรรมที่ปรากฏ
ในหนังสือเรียนด้านต่าง ๆ คือ วัฒนธรรมด้านคตินิยมปรากฏสูง วรรณกรรมพื้นบ้านและ
การเล่นปรากฏน้อยที่สุด ด้านชีวิตครอบครัวปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับความรักของบิดามารดาต่อ
บุตรมากที่สุด ด้านอาชีพปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับการค้าขายมากที่สุด ด้านพิธีการและเทศกาลปรากฏ

เนื้อหาเกี่ยวกับพิธีการเกี่ยวกับชีวิตมากที่สุด ด้านวรรณกรรมพื้นบ้านปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับสุภาษิตมากที่สุด ด้านคติธรรมปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบมากที่สุด

ณัฐพล ภักดิ์เจริญ (2537) วิเคราะห์เนื้อหาทางวัฒนธรรมของแบบเรียนการอ่านภาษาอังกฤษ ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ชุด Improve Your Reading ของ Colin Swatridge และ Practice in Comprehension ของ มาลินี จันทวิมล โดย ผู้วิจัยวิเคราะห์เนื้อหาทางวัฒนธรรมตามกรอบหัวข้อทางวัฒนธรรม จำนวน 25 หัวข้อ เปรียบเทียบเนื้อหาทางวัฒนธรรม และระดับของการสอดแทรกเนื้อหาทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในหนังสือแบบเรียนทั้งสองชุด ผลการวิจัยพบว่า หนังสือแบบเรียนทั้งสองชุดมีการสอดแทรกหัวข้อทางวัฒนธรรมเกือบครบทุกหัวข้อ แต่เนื้อหาทางวัฒนธรรมของหนังสือแบบเรียนทั้งสองชุดมีความแตกต่างกัน โดยหนังสือแบบเรียนชุด Improve Your Reading มีเนื้อหาทางวัฒนธรรมระดับต้นมากกว่าหนังสือแบบเรียนชุด Practice in Comprehension

เนื่ออ่อน ขว้ทองเขียว (2538) ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของไทย ของนักศึกษาในระดับปริญญาตรี สถาบันราชภัฏ ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษามีความเห็นด้วยกับความสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเพราะเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกแก่ชีวิตประจำวันของบุคคลและสังคมส่วนรวม และเป็นตัวสะท้อนความสามารถและภูมิปัญญาของช่างไทยในอดีตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นอกจากนี้ นักศึกษายังเห็นด้วยกับการจัดหลักสูตรและกิจกรรมที่เอื้ออำนวยต่อการอนุรักษ์ และผลิตบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ รวมทั้งนักศึกษายังมีความเห็นสอดคล้องกันว่า คนทั่วไปไม่เห็นความสำคัญและขาดความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

วัณณิ ภูวทิศ (2538) วิเคราะห์บทบาทหนังสือพิมพ์ในการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โดยการวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยจำนวน 6 ชื่อเรื่อง ได้แก่ ไทยรัฐ เดลินิวส์ ข่าวสด มติชน สยามรัฐและผู้จัดการรายวัน โดยแบ่งการวิเคราะห์เนื้อหาเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงก่อนประกาศปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย (1 มกราคม-30 สิงหาคม 2536) และช่วงหลังประกาศปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย (1 มกราคม-30 สิงหาคม 2537) จำนวนกลุ่มตัวอย่างรวม 372 ฉบับ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า หนังสือพิมพ์สยามรัฐนำเสนอเนื้อหาทางด้านวัฒนธรรมไทยมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ เดลินิวส์ มติชน ผู้จัดการรายวัน ไทยรัฐ และข่าวสด รูปแบบการเสนอเนื้อหาและขอบข่ายเนื้อหาทางวัฒนธรรมไทย ช่วงก่อนปีรณรงค์และช่วงหลังปีรณรงค์วัฒนธรรมไทย ไม่มีความแตกต่างกัน ในส่วนบทบาทการนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ทั้ง 6 ชื่อ มีความแตกต่างกัน โดยช่วงก่อนปีรณรงค์จะมีบทบาทในการเป็นผู้แจ้งข่าวสารมากที่สุด และช่วงหลังปีรณรงค์ จะมีบทบาทเป็นผู้ให้การสนับสนุนและร่วมมือ

จิราภรณ์ ชื่นปรีชา (2539) วิเคราะห์เนื้อหาวารสารวิชาการเกษตรที่พิมพ์เผยแพร่โดยสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์รูปแบบ ภาษา เนื้อหา ผู้เขียนบทความ รวมถึงการอ้างอิง และประเภทของคอลัมน์ ผลการวิจัยสรุปได้ว่า วารสารเกษตรพระจอมเกล้าส่วนใหญ่เสนอบทความวิชาการและบทความวิจัย เป็นบทความภาษาไทย เนื้อหาบทความเน้นหมวดการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตรมากที่สุด และเนื้อหาบทความหมวดที่น้อยที่สุดคือ วิทยาศาสตร์ ในส่วนของผู้เขียนบทความส่วนใหญ่เป็นผู้เขียนภายในหน่วยงาน บทความวิจัยและบทความวิชาการมีการอ้างอิงในบทความแบบระบบนาม-ปี ภาพประกอบของบทความวิจัยเสนอในรูปแบบตารางมากที่สุด ส่วนภาพประกอบของบทความวิชาการส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบภาพประกอบ

บุญญา พัฒนพงศ์ (2539) วิเคราะห์เนื้อหาวารสารประชาสัมพันธ์ห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512-2535 จำนวน 18 ชื่อเรื่อง รวม 536 ฉบับ 1360 บทความ ผลการวิจัยสรุปว่า วารสารส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางวิชาการบรรณารักษศาสตร์ และความรู้ด้านอื่น ๆ เนื้อหาบทความวิชาการบรรณารักษ์ส่วนใหญ่เสนอเรื่องแหล่งสารสนเทศ และการบริหารมากที่สุด เนื้อหาด้านการบริการน้อยที่สุด บทความประเภทอื่น ๆ มีเนื้อหาด้านสังคมศาสตร์มากที่สุด เนื้อหาด้านวรรณคดีน้อยที่สุด คอลัมน์บรรณานุกรมหนังสือมีจำนวนมากที่สุด รายชื่อผู้แต่งมีจำนวนน้อยที่สุด แหล่งข้อมูลประเภทหนังสือมีการอ้างอิงมากที่สุด และแหล่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์มีน้อยที่สุด สำหรับอายุของข้อมูลส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 1-5 ปี

กิตติมา พฤติวนาสันต์ (2541) วิเคราะห์เนื้อหาวารสารภาษาไทยทางด้านกฎหมายที่ตีพิมพ์ ปี พ.ศ. 2536-2539 จำนวน 10 ชื่อเรื่อง ในด้านเนื้อหา วัตถุประสงค์ ผู้เขียน แหล่งอ้างอิง วิธีเขียน และแนวโน้มเนื้อหาของบทความ ผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาบทความวารสารสาขากฎหมายประเภทอื่น ๆ มีจำนวนมากที่สุด รองลงมาได้แก่ สาขาวิชากฎหมายมหาชน และสาขาวิชากฎหมายธุรกิจ วัตถุประสงค์บทความส่วนใหญ่เพื่อเป็นศูนย์กลางแสดงความคิดเห็นของนักกฎหมาย หน่วยงานผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานราชการ ผู้เขียนส่วนใหญ่เป็นผู้พิพากษา รองลงมาเป็นอาจารย์ บทความส่วนใหญ่ไม่ระบุแหล่งอ้างอิง วิธีเขียนเป็นการเขียนแบบบรรยาย เป็นส่วนใหญ่ รองลงมาเป็นบทความลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ และบทความลักษณะงานวิจัย ความสอดคล้องของวัตถุประสงค์และบทความ พบว่ามีความสอดคล้องกันในด้านสร้างความเข้าใจ เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของเอกชน และการรักษาผลประโยชน์สาธารณะอันเป็นหน้าที่ของหน่วยงาน แนวโน้มบทความด้านสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของเอกชน และการรักษาผลประโยชน์สาธารณะอันเป็นหน้าที่ของหน่วยงาน มีแนวโน้มสูงขึ้น ส่วนด้านอื่น ๆ มีแนวโน้มลดลง

สายฝน นูชา (2542) วิเคราะห์วารสารสาขาวิชาวิศวกรรมศาสตร์ ระหว่างปี พ.ศ. 2538-2540 ในด้านประเภทบทความ ภาษา ผู้ผลิต ผู้เขียน เนื้อหา วิธีการเขียน แหล่งอ้างอิง ภาพประกอบ ลักษณะรูปเล่ม ความสอดคล้องของเนื้อหาบทความกับวัตถุประสงค์ และแนวโน้มของเนื้อหาบทความ ผลการวิจัยพบว่า บทความส่วนใหญ่เป็นบทความวิชาการ เขียนเป็นภาษาไทย ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน ไม่ปรากฏแหล่งอ้างอิง ลักษณะรูปเล่มพิมพ์ด้วยกระดาษปอนด์มากที่สุด ผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานเอกชน เนื้อหาเน้นด้านวิศวกรรมคอมพิวเตอร์มากที่สุด วิธีเขียนส่วนใหญ่เขียนแบบอธิบาย ภาพประกอบส่วนใหญ่เป็นขาว-ดำ เนื้อหาสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และแนวโน้มเนื้อหาบทความด้านวิศวกรรมไฟฟ้าเพิ่มขึ้น ส่วนวิศวกรรมเครื่องกลและวิศวกรรมเมืองแรลดลง

ทิพวัลย์ มากบุญขร (2543) การวิเคราะห์เนื้อหาโฆษณาทางสื่อนิตยสารที่ใช้วัฒนธรรมไทยเป็นแนวคิดหลัก ผู้วิจัยเลือกศึกษาเฉพาะนิตยสารเพื่อผู้บริโภค ซึ่งบริษัทคู่แข่งจำกัดได้จำแนกนิตยสารที่วางจำหน่ายทั่วประเทศในท้องตลาด ปี 2538 เป็นจำนวน 14 ประเภท ผลการวิจัยพบว่า จำนวนโฆษณาทั้งหมด 5,179 ชิ้น เป็นโฆษณาที่ใช้วัฒนธรรมไทย 156 ชิ้น โดยวัฒนธรรมไทยที่ใช้มากที่สุดในงานโฆษณา คือ สถาบันชาติและพระมหากษัตริย์ รองลงมา คือ การแต่งกาย และอาหารไทย ส่วนวัฒนธรรมไทยที่ใช้น้อยที่สุด คือ ศาสนา ส่วนนิตยสารที่ใช้วัฒนธรรมไทยเป็นแนวคิดหลักมากที่สุด คือ กิรินทร์ รองลงมา คือ ดาราภาพยนตร์ สกุลไทย และมติชน ส่วนนิตยสารที่ไม่ใช้วัฒนธรรมไทยเลย คือ นิตยสาร GM วัยน่ารักแฟชั่น Microcomputer What-Hi-Fi และพีตเนต สินค้าและบริการที่ใช้วัฒนธรรมไทยมากที่สุด คือ ธุรกิจบริการ รองลงมาคือ เครื่องดื่ม การแต่งกาย อุปกรณ์ก่อสร้าง บ้านและที่ดิน สำหรับสินค้าและบริการที่ไม่ได้นำวัฒนธรรมไทยมาใช้เลย คือ ของขบเคี้ยว รถยนต์ อุปกรณ์สำนักงานอัตโนมัติ โทรคมนาคม และยา

งานวิจัยต่างประเทศ มีผู้ศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวารสารสาขาวัฒนธรรมที่อยู่ในขอบเขตของการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

ซาโบ และเรเก (Szabo & Rourke, 2000) ศึกษาวิจัย เรื่อง The Journal of Distance Education 1986-2000: Content Analysis. โดยวิเคราะห์เนื้อหาบทความจากวารสารดังกล่าว จำนวน 235 บทความ ในด้านรูปแบบ เนื้อหา วิธีการวิจัย ภาษา และบรรณานุกรม ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเขียนบทความส่วนใหญ่เป็นการอธิบาย เนื้อหาที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นเนื้อหา ด้านเทคโนโลยี วิธีการวิจัยมีทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ภาษาที่ใช้เป็นภาษาอังกฤษ การวิเคราะห์ข้อมูลจะวิเคราะห์จากเนื้อหาบทความ และสาระสำคัญที่ปรากฏในแต่ละบทความ

เพเดรียร่า (Pedreira, 2000) ศึกษาวิจัย เรื่อง A Content Analysis of Selected Recreational Therapy Journals From 1990 to 1998: The Extent to Which Children and Youth are Included. โดยวิเคราะห์เนื้อหาบทความเกี่ยวกับเด็กและวัยรุ่น จากวารสาร 3 ชื่อเรื่อง คือ Therapeutic Recreation Journal, Leisure Studies และ Leisure Science ที่ตีพิมพ์ในระหว่างปี ค.ศ. 1990-1998 จำนวน 539 บทความ วิเคราะห์เฉพาะเนื้อหาบทความเรื่องการบำบัดโดยการพักผ่อนหย่อนใจ ในด้านผู้เขียน เนื้อหา หัวเรื่อง และวิธีการวิจัย ผลการศึกษาพบว่า บทความเกี่ยวกับการบำบัดโดยการพักผ่อนหย่อนใจ สำหรับเด็กและวัยรุ่นมีน้อยมาก คือ มีเพียง 6.5% ของบทความทั้งหมด และประมาณ 2 ใน 3 เป็นการวิจัยขั้นพื้นฐาน เนื้อหาบทความเป็นลักษณะเสนอแนวคิด และจากผลการศึกษา มีการอภิปรายถึงความจำเป็นในการให้การศึกษาเกี่ยวกับการบำบัดโดยการพักผ่อนหย่อนใจในอนาคต โดยวางเป้าหมายที่เด็กวัยรุ่น และผู้พิการ